

Piotr Franaszek¹

Działania Krajowego Towarzystwa Naftowego na rzecz postępu w przemyśle naftowym Galicji na przełomie XIX i XX w.

Streszczenie

W połowie XIX w. wobec ogólnego zacofania struktur ekonomicznych i społecznych Galicji, największej powierzchniowo austriackiej prowincji, przemysł naftowy odegrał niezwykle ważną rolę stimulatora ożywienia gospodarczego i sprzyjał pozytywnym zmianom cywilizacyjnym. Jako nowa gałąź gospodarki przemysł naftowy rodził wiele problemów, ale równocześnie stwarzał olbrzymią szansę rozwoju ekonomicznego Galicji. Żaden inny sektor gospodarki galicyjskiej nie dał takich możliwości wyjścia z prowincjonalnego otoczenia i stworzenia tak szerokich kontaktów pomiędzy przedsiębiorcami i fachowcami w samej Galicji i w wymiarze międzynarodowym. Dzięki niemu dokonywała się wymiana myśli naukowej i technicznej poprzez fachową prasę naftową, krajowe i międzynarodowe zjazdy i kongresy oraz organizowane wystawy. Szybko też powstawały instytucje skupiające przedsiębiorców naftowych i reprezentujących interesy galicyjskich nafiarzy. W krótkim czasie największe znaczenie wśród tych organizacji uzyskało Krajowe Towarzystwo Naftowe (KTN). Założone w 1879 r., odegrało doniosłą rolę w torowaniu drogi rozwoju galicyjskiemu przemysłowi naftowemu. Do Towarzystwa należała zdecydowana większość galicyjskich przedsiębiorców i konstruktorów związanych z przemysłem naftowym. Towarzystwo inicjowało i koordynowało wiele działań, których celem było promowanie górnictwa naftowego zarówno w Galicji, jak i w całej monarchii habsburskiej. Dzięki różnorodnym powiązaniom działacze KTN, sprawując opiekę i broniąc interesów galicyjskiego przemysłu naftowego, w istotny sposób wpływali na treść decyzji wydawanych zarówno przez władze galicyjskie, jak i rząd wiedeński, sprawując opiekę nad galicyjskim przemysłem naftowym.

Słowa kluczowe: towarzystwa gospodarcze, ustawodawstwo gospodarcze, postęp techniczny, modernizacja, cła, transport

¹ Prof. dr hab. Piotr Franaszek, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 31-007 Kraków, ul. Gołębia 13, e-mail: piotr.franaszek@uj.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8572-7038.

Wstęp

Uzyskanie pod koniec lat 60. XIX w. autonomii politycznej, gospodarczej i kulturalnej stworzyło ogromną szansę zasadniczego przekształcenia struktur gospodarczych i społecznych Galicji, jednej z najuboższych prowincji monarchii austro-węgierskiej. Galicyjski Sejm Krajowy uzyskał prawo do kreowania własnej polityki społeczno-ekonomicznej. Zważywszy, że Galicja była krajem przede wszystkim rolniczym, należy przypuszczać, że właśnie rolnictwo mogło stać się decydującym polem dla takich działań. Wieś galicyjska odznaczała się jednak przeludnieniem, niskim poziomem agrotechnicznym, a czynniki te – oprócz braku kapitału – w największym stopniu krępowały rozwój gospodarczy prowincji i hamowały podnoszenie poziomu techniki rolnej. Sytuację dodatkowo pogarszała niewłaściwa struktura własności ziemskiej i tzw. szachownica pól (Franaszek 1995). Przeprowadzony w 1902 r. spis rolny wykazał, że blisko 50% wszystkich gospodarstw stanowiły gospodarstwa o wielkości nieprzekraczającej 2 ha. Zajmowały one jednak niewiele więcej niż 9% obszaru wszystkich gospodarstw. Gospodarstwa małorolne, o powierzchni pomiędzy 2 a 5 ha, były bardzo liczne (ok. 34% wszystkich gospodarstw), zajmując niecałe 20% obszaru uprawnego. Już w latach 40. XIX w. trudnej roli propagowania kultury rolnej podjęło się Towarzystwo Gospodarskie we Lwowie i Towarzystwo Rolnicze w Krakowie. Ważne znacznie miało funkcjonowanie zawodowych szkół rolniczych w Dublinach i Czernichowie, a także ruch kółek rolniczych zainicjowany w latach 70. XIX stulecia przez księdza Stanisława Stojalowskiego (Kulczykowski 1999: 111). Można odnaleźć wiele przykładów folwarków szlacheckich, w których podejmowano praktyczną realizację działań służących unowocześnianiu rolnictwa, ale nie były one w stanie wyprowadzić Galicji ze społecznego i ekonomicznego zacofania (*O nowoczesnym zarządzaniu majątkiem...* 2005).

Szansą na modernizację gospodarki galicyjskiej mógł być przemysł. Niestety, Galicja była krajem o spóźnionym starcie industrialnym. Niewiele w tym zakresie zmieniła ustawa przemysłowa z 1859 r., znosząca średniowieczny przymus cechowy. Nie powiodły się akcje ratowania chylącego się rzemiosła i chałupnictwa. Powstające linie kolejowe, chociaż w innych częściach monarchii sprzyjały rozwojowi przemysłu, w Galicji dusiły rodzimą przedsiębiorczość. W tych okolicznościach zjawiskiem zupełnie odbiegającym od ekonomiczno-społecznej rzeczywistości prowincji stała się całkowicie nowa gałąź przemysłu, jaką było górnictwo naftowe. Wobec ogólnego zacofania struktur ekonomicznych i społecznych tej austriackiej prowincji przemysł naftowy, a zwłaszcza

górnictwo naftowe, odegrał rolę niezwykle ważnego stymulatora ożywienia gospodarczego i sprzyjał pozytywnym zmianom cywilizacyjnym.

Za początek przemysłu naftowego w Galicji przyjmuje się rok 1853, kiedy po raz pierwszy we lwowskim szpitalu zapłonęła lampa naftowa, zaprojektowana przez Ignacego Łukasiewicza. Ale dynamiczny i nowoczesny rozwój górnictwa naftowego w Galicji datuje się dopiero od początku lat 80. XIX stulecia. To właśnie wtedy, wraz z wprowadzeniem kanadyjskiej metody wiertniczej, zapoczątkowano zmiany techniczne, które miały dalekosiężne skutki zarówno bezpośrednio dla przemysłu naftowego, jak i dla modernizacji stosunków społeczno-ekonomicznych. Na początek XX w. przypada apogeum produkcji ropy w Galicji. W 1909 r. wydobyto ponad 2 mln ton tego surowca, co pozwoliło Galicji na zajęcie trzeciego miejsca wśród światowych producentów ropy. W pozostałych latach, do I wojny światowej, Galicja lokowała się na 5–6 miejscu (Franaszek 1990a: 123–128).

Jako nowa gałąź gospodarki przemysł naftowy rodził wiele problemów, ale równocześnie stwarzał olbrzymią szansę rozwoju ekonomicznego Galicji. Żaden inny sektor gospodarki galicyjskiej nie dał takich możliwości wyjścia z prowincjonalnego otoczenia i stworzenia tak szerokich kontaktów pomiędzy przedsiębiorcami i fachowcami w samej Galicji i w wymiarze międzynarodowy. Dzięki temu dokonywała się wymiana myśli naukowej i technicznej poprzez fachową prasę naftową, krajowe i międzynarodowe zjazdy i kongresy oraz organizowane wystawy. Szybko też powstawały instytucje skupiające przedsiębiorców naftowych i reprezentujących interesy galicyjskich nafiarczy. W krótkim czasie największe znaczenie wśród tych organizacji uzyskało Krajowe Towarzystwo Naftowe.

Powstanie Krajowego Towarzystwa Naftowego

W grudniu 1873 r. podczas zgromadzenia przedsiębiorców naftowych w Gorlicach podjęto uchwałę o konieczności powołania stowarzyszenia naftowców. Trzy lata później na zjeździe w Jaśle zawiązano nieformalny komitet dla popierania interesów przemysłu naftowego. Na jego czele stanął Ignacy Łukasiewicz. W następnym roku od 6 września do 10 października we Lwowie odbywała się Wystawa rolniczo-przemysłowa. W jej trakcie, 27 września, zwołano kongres naftowy, podczas którego dyskutowano nad najważniejszymi problemami galicyjskiego przemysłu naftowego. Oprócz wielu innych punktów porządek obrad przewidywał kwestię „utworzenia stowarzyszenia dla rozwoju i opieki przemysłu naftowego”. Przyjęto statut towarzystwa, opracowany

przez Wojciecha Biechońskiego. Statut Towarzystwa Naftowego dla Opieki i Rozwoju Przemysłu i Górnictwa Naftowego w Galicji został zatwierdzony przez Namiestnictwo 8 czerwca 1879 r. W 1881 r. organizacja zmieniła nazwę na Krajowe Towarzystwo Naftowe (KTN). Działało ono aż do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. Początkowo siedzibą Towarzystwa były Gorlice, a następnie Lwów. Jego pierwszym prezesem został Ignacy Łukasiewicz, a sekretarzem Stanisław Olszewski. Ze względu na pogarszający się stan zdrowia Łukasiewicza w 1881 r. na czele Towarzystwa stanął August Gorayski, natomiast Łukasiewiczowi przyznano tytuł dożywotniego honorowego Kuratora Towarzystwa. Gorayski kierował Towarzystwem aż do śmierci w 1915 r. Wśród czołowych działaczy KTN spotkać można wszystkich wybitnych przedstawicieli galicyjskiego przemysłu naftowego: Stanisława Szczepanowskiego, Wacława Wolskiego, Leona Syroczyńskiego, Tytusa Trzecieskiego, Williama Henry'ego Mac Garveya, Leona Mikuckiego, Stefana Bartoszewicza, Bolesława Łodzińskiego czy Władysława Długosza. Pod koniec 1884 r. do KTN zostało włączone Towarzystwo Naftowe Kołomyjskie, założone przez przedsiębiorców naftowych z Galicji wschodniej.

KTN było rzecznikiem, inicjatorem i organizatorem różnorodnych akcji mających na celu przeobrazenie górnictwa naftowego w nowoczesną gałąź produkcji, działającą jak dźwignia ekonomicznego rozwoju Galicji (Brzozowski 1974: 151–153; Biechoński 1929: 300–303; Olszewski 1929a: 303–304; Bartoszewicz 1929: 304–308; Noskiewicz 1929: 308–309; Olszewski 1929b: 406–409; *Nadzwyczajne walne zgromadzenie...* 1899: 2–4; *Protokół posiedzenia Wydziału...* 1904: 13–14; *Z historii Krajowego Towarzystwa...* 1904: 375–377). Z drugiej strony było organizacją występującą tak wobec władz centralnych, jak i krajowych w obronie galicyjskiego górnictwa naftowego, prowadzącą działania lobbingsowe w interesie górnictwa naftowego. Przedstawiciele KTN wchodzili do galicyjskich i austriackich instytucji gospodarczych, takich jak Izba Przemysłowo-Handlowa we Lwowie, Rada Rolno-Przemysłowa, Państwowa Rada Kolei i inne. Dzięki temu wpływało na decyzje tych organów, zwłaszcza w sprawach odnoszących się do przemysłu naftowego.

Działania Krajowego Towarzystwa Naftowego na rzecz rozwoju galicyjskiego przemysłu naftowego

Krajowe Towarzystwo Naftowe odgrywało wyjątkową rolę w rozwoju galicyjskiego górnictwa naftowego. Od początku swej działalności KTN czyniło starania u władz krajowych o udzielanie subwencji dla

przedsiębiorców podejmujących prace wiertnicze. Nie chodziło tutaj o zwykłą pomoc dla przedsiębiorców niedysponujących odpowiednim kapitałem. W akcji tej uwzględniano cele badawcze, służące rozwojowi wiertnictwa i zdobywaniu ważnych dla górnictwa naftowego informacji. KTN miało także szczególny udział w tak przełomowym dla galicyjskiego górnictwa momencie, jakim było zaadaptowanie kanadyjskiego systemu wiertniczego na początku lat 80. XIX w. Wtedy też specjalna komisja Krajowego Towarzystwa Naftowego ustaliła listę wyrobów dla górnictwa naftowego, które miały być produkowane przez fabryki sprzętu wiertniczego. To właśnie działacze KTN, świadomi wielkich problemów i uwarunkowań galicyjskiego przemysłu naftowego, inspirowali dyskusje wokół wszelkich problemów technicznych, a zwłaszcza dotyczących wiertnictwa naftowego.

Członkowie KTN dbali o uczestnictwo galicyjskich przedsiębiorców w międzynarodowych forach, podczas których prezentowano osiągnięcia z zakresu myśli technicznej w górnictwie naftowym. Już na trzy lata przed pierwszym Kongresem Naftowym w Paryżu, który odbywał się podczas wystawy światowej w 1900 r., Krajowe Towarzystwo Naftowe powołało specjalny komitet organizacyjny złożony z czołowych działaczy KTN. Podczas Kongresu duże zainteresowanie wywoływały referaty przedstawicieli galicyjskiego górnictwa naftowego, m.in. Alberta Faucka „Der Erdbohrer bei der Petroleumgewinnung”, R. Załozieckiego „Über die festen Kohlenwasserstoffe in den letzten Destillationsrück ständen der Erdöl” (*Der erste internationale... 1900: 297–299; Der erdbohrer bei der Petroleumgewinnung... 1900: 338–341; Wystawa Paryska 1898: 22*). Członkowie KTN aktywnie uczestniczyli w drugim Kongresie w Liège (1905) i w kolejnym w Bukareszcie w 1907 r. (*Sprawozdanie z działalności... 1909: 33; Udział Polaków w II międzynarodowym kongresie... 1905: 209–212*). Zawsze godnie uznawano udział galicyjskiego przemysłu naftowego za niezwykle udany.

Od początku swego istnienia KTN podejmowało inicjatywy zmierzające do powołania zawodowych i średnich szkół naftowych oraz stworzenia warunków do utworzenia kierunku „górnictwo naftowe” na poziomie szkolnictwa wyższego. Problem ten był o tyle skomplikowany, że szkolnictwo w Galicji podlegało władzom lokalnym, ale jednocześnie władzom centralnym w Wiedniu. Wskutek działań KTN w lutym 1881 r. Krajowa Rada Górnicza funkcjonująca przy władzach autonomicznych przyjęła wniosek o konieczności powołania naftowej szkoły górniczej. Dopiero jednak w 1885 r. utworzono w Ropiance, przeniesioną wkrótce do Wietrzna, „Praktyczną szkołę wiercenia kanadyjskiego”. Równoległe z tą inicjatywą podejmowano działania zmierzające do stworzenia warunków kształcenia

wysokiej klasy fachowców o wyższym wykształceniu technicznym z zakresu górnictwa naftowego. Na nich w konsekwencji spoczywać miał obowiązek wprowadzania udoskonaleń, projektowania nowych konstrukcji oraz opracowywania teoretycznych zagadnień z zakresu górnictwa naftowego. Niestety inicjatywy te opóźniał niechętny stosunek rządu wiedeńskiego do poszerzania polskich katedr i wykładów. Stworzenie własnego szkolnictwa wyższego z zakresu górnictwa naftowego było tym ważniejsze, iż akademie górnicze w Leoben i Przybramie nie uwzględniały w dostatecznym stopniu problematyki górnictwa naftowego. W tej sytuacji tym większe nadzieje wiązano z rozpoczęciem cyklu wykładów z zakresu wiertnictwa i górnictwa naftowego w uruchamianej Akademii Górniczej w Krakowie. Jej otwarcie zaplanowano na 1 października 1914 r. Niestety, wybuch I wojny światowej uniemożliwił realizację tych planów (Jahoda 1976: 428–431; *O wyższe studia górnicze...* 1912: 55–56; *W sprawie wyższych studiów...* 1912: 116–117; *Sprawozdanie z działalności...* 1913: 177–180; *Akademia Górnicza...* 1914: 193–194).

Krajowe Towarzystwo Naftowe zainicjowało wydawanie fachowej prasy naftowej. Odegrała ona wyjątkową rolę w historii galicyjskiego górnictwa naftowego. Wobec terytorialnie rozproszonego charakteru górnictwa naftowego, przy ogromnych trudnościach komunikacyjnych, czasopisma stały się jednym z podstawowych ogniw wiążących środowisko galicyjskich naftarzy. Jednocześnie prasa fachowa stymulowała unowocześnianie galicyjskiego przemysłu naftowego. Była najważniejszym źródłem informacji o przemianach zachodzących tak w krajowym górnictwie naftowym, jak i górnictwie naftowym innych krajów. Łamy prasy krajowej były szczególnym miejscem prezentacji praktycznych i teoretycznych osiągnięć myśli naukowej oraz pierwszoplanowym forum wymiany doświadczeń pomiędzy przedsiębiorcami naftowymi z różnych stron Galicji i spoza jej granic. Niejednokrotnie była areną zażartych dyskusji i polemik. Spośród galicyjskich czasopism naftowych najważniejszą rolę odegrało wydawnictwo „Nafta”, ukazujące się nieprzerwanie od 1893 r. Tytuł ten stał się organem prasowym KTN. Początkowo na jego łamach dominowały zagadnienia techniczne. W kilka lat później, wobec ogromu problemów nurtujących galicyjski przemysł naftowy, zaczęły one schodzić na dalszy plan.

Krajowe Towarzystwo Naftowe wobec kryzysów naftowych

Krajowe Towarzystwo Naftowe odegrało wyjątkową rolę w obronie galicyjskiego przemysłu naftowego w trakcie kryzysów naftowych. Do wybuchu I wojny światowej w Galicji doszło do trzech głębokich recesji.

Były to klasyczne kryzysy nadprodukcji, wszystkie spowodowane słabością galicyjskiego przemysłu rafineryjnego i brakiem dostatecznej ochrony celnej dla rodzimej produkcji ze strony władz wiedeńskich, zezwalających na łatwy import do rafinerii austriackich i węgierskich ropy amerykańskiej i rosyjskiej.

Pierwszy z kryzysów rozpoczął się w połowie lat 80. XIX stulecia i był spowodowany wspomnianą polityką celną, zaś z drugiej strony dynamicznym postępem w technice wiertniczej, jaki dokonał się w latach 80. Dzięki zastosowaniu kanadyjskiej metody wiertniczej odkryto w Galicji nowe, bogate złoża ropy naftowej, w rezultacie czego Galicja stała się poważnym producentem ropy w skali światowej. W tym samym czasie, korzystając z dogodnych taryf celnych, pomyślnie rozwijały się rafinerie austriackie, przerabiające w mniejszym stopniu ropę galicyjską, zaś przede wszystkim ropę importowaną spoza Galicji. Aż do 1872 r. naftę do monarchii sprowadzano bez cła. W 1882 r. cło na naftę ustalono na poziomie 3,50 złr. za 100 kg, podczas gdy cło na ropę podniesiono z 0,60 złr. na 1,10 złr. Stawki celne przy imporcie ropy były bardzo niskie. Przy takiej strukturze taryfy celnej szczególnym niebezpieczeństwem stał się import z Rosji do portu w Fiume tzw. „falsyfikatu rosyjskiego”. Była to sztucznie sporządzana mieszanina, której skład w większości stanowiła przedestylowana nafta, celowo zanieczyszczona olejami ciężkimi. Władze celne, uznające falsyfikat za surowiec, zwalniały go od znacznie wyższych opłat celnych, jakim podlegała nafta. Natomiast rafinerie węgierskie i austriackie w prostym i tanim procesie technologicznym odzyskiwały z niego naftę. Proceder ten sprzyjał dalszemu rozkwitowi rafinerii w Wiedniu, Budapeszcie, Fiume i Trieście, podcinając rentowność galicyjskiego górnictwa naftowego. Gdy w 1888 r. do monarchii austro-węgierskiej sprowadzono ponad 81 tys. ton „falsyfikatu”, produkcja wszystkich galicyjskich kopalń wyniosła ok. 65 tys. ton ropy. Najwięcej „falsyfikatu” przywieziono w 1893 r. (ok. 125 tys. ton), przy galicyjskiej produkcji wynoszącej niewiele ponad 96 tys. ton ropy. Rentowności kopalń galicyjskich nie mogło uratować podniesienie cła na ropę do 2 złr. w 1887 r. Import „falsyfikatu” spowodował szybki spadek cen ropy galicyjskiej. O ile w 1891 r. w Galicji wydobyto blisko 88 tys. ton ropy, a jej średnia cena wynosiła 3,54 złr. za 100 kg, o tyle pięć lat później produkcja wzrosła do 262 tys. ton, ale średnia cena spadła do 1,98 złr. (Bar, Franaszek 1981: 130–131).

Taka sytuacja zmusiła działaczy Krajowego Towarzystwa Naftowego do podjęcia aktywnych działań w obronie rodzimego przemysłu naftowego. Prowadzona przez nich kampania mająca na celu zahamowanie fali „falsyfikatu rosyjskiego” napotkała na zdecydowany opór rządu węgierskiego,

popierającego interesy własnych rafinerii. Stąd też walka była niezwykle uciążliwa i trwała ponad 15 lat. Zakończyła się sukcesem dopiero w 1900 r., kiedy cło na importowaną ropę ustalono na poziomie 3,50 złr. za 100 kg, czyli do wysokości, która dostatecznie chroniła produkcję ropy w Galicji (*Protokół nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia...* 1904: 361–362).

Wobec tak poważnego zagrożenia dla galicyjskich przedsiębiorców naftowych Krajowe Towarzystwo Naftowe doprowadziło do zawiązania w 1896 r. organizacji pod nazwą „Ropa” Związek Galicyjskich Producentów Ropy. Głównym celem jego działalności stało się uregulowanie handlu ropą naftową. Dlatego „Ropa” działała jako pośrednik w handlu pomiędzy producentami ropy a rafineriami. Producenci oddający ropę Związkowi otrzymywali zaliczkę, następnie „Ropa” odsprzedawała surowiec rafineriom w ilościach odpowiednich do zgłaszanego przez nie zapotrzebowania. W ten sposób Towarzystwo kontrolowało handel ok. 90% galicyjskiej produkcji ropy. Dzięki tej polityce do 1901 r. udawało się utrzymać cenę na wysokości opłacalnej dla producentów.

Dalsze udoskonalenia w zakresie techniki wiertniczej oraz rosnące doświadczenie w prowadzeniu prac wiertniczych umożliwiło prowadzenie na szeroką skalę wierceń w rejonie Borysławia. Pod koniec lat 90. XIX w. na głębokości przekraczającej 800 m odkryto nowe, bogate pokłady ropy. Spowodowało to nagły wzrost produkcji. Galicyjskie rafinerie nie były przygotowane do przyjęcia takich ilości surowca. W rezultacie już w kilka lat po zakończeniu pierwszego przesilenia doszło do kolejnego kryzysu nadprodukcji. W 1902 r. wydobyto o 12 tys. ton więcej ropy niż w 1901 r., w 1903 r. już o 15 tys. więcej w stosunku do 1902 r. Taki rozwój sytuacji przerósł możliwości działania w ramach dotychczasowego porozumienia „Ropa”. Związek nie dysponował wystarczającym kapitałem na udzielanie zaliczek. Nie posiadał również odpowiedniej liczby zbiorników do magazynowania i cystern do transportu rosnącej lawinowo z miesiąca na miesiąc ilości surowca. Ceny gwałtownie się załamały. W 1901 r. wynosiły 5,1 korony za 100 kg, w 1902 r. – 2,84, a w roku następnym 2,5 korony (Gorayski 1903: 519–532; Bartoszewicz 1908: 367–377; Bar, Franaszek 1981: 132–133). W takich okolicznościach w 1903 r. z inicjatywy działaczy Krajowego Towarzystwa Naftowego powołano nową organizację o nazwie Towarzystwo Akcyjne „Petrolea” w Wiedniu, skupiające zarówno producentów ropy, jak i właścicieli rafinerii. Towarzystwo udzielało zaliczek na oddawaną ropę i zobowiązało się do budowy nowych zbiorników (*Z historii Krajowego Towarzystwa Naftowego...* 1904: 375–377).

Akcjonariuszami „Petrolei” było osiem rafinerii dysponujących dwunastoma głosami i trzech producentów ropy z trzema głosami. Po-

średnikiem pomiędzy „Petroleą” a producentami ropy był Komitet, w którym rafinerie posiadały 4620 głosów, a producenci ropy tylko 1080. Wkrótce okazało się, że „Petrolea” była jedynie narzędziem w rękach właścicieli rafinerii. Jej działalność spowodowała ogromne straty finansowe w galicyjskim górnictwie naftowym. Cena ropy dyktowana przez „Petroleę” jedynie w 1904 r. osiągnęła wartość 3 koron, podczas gdy w innych latach kształtowała się poniżej tej wysokości. Rosnące nieporozumienia pomiędzy producentami ropy a „Petroleą” doprowadziły w 1907 r. do zerwania wszelkich umów w ramach tego porozumienia (Bartoszewicz 1906: 277–280).

Działacze Krajowego Towarzystwa Naftowego spodziewali się takiego rozwoju sytuacji i dlatego już rok wcześniej podczas spotkania w Drohobyczu podjęli uchwałę o utworzeniu nowej organizacji monitorującej handel ropą pod nazwą Związek Producentów Ropy we Lwowie. Organizacja ta okazała się ostatnią szansą dla upadającego galicyjskiego górnictwa, wchodzącego w swój trzeci, najpoważniejszy kryzys.

Recesja rozpoczęła się w 1907 r., a swój szczyt osiągnęła w roku następnym. W znacznej mierze przyczyniło się do niej odwiercenie w Tustanowicach szybu „Oil City” o niespotykanej wcześniej dobowej produkcji przekraczającej 2000 ton. Z kolei rok 1909 był rekordowy, jeśli chodzi o ilość wydobytej w Galicji ropy. Właśnie w tym roku produkcja przekroczyła 2 mln ton. Niestety, ten wzrost wydobycia pociągnął za sobą spadek i tak już niskich cen. Gdy w 1906 r. średnia cena ropy wynosiła 2,7 korony za 100 kg, to w roku następnym 2,2, w 1908 już tylko 1,2 korony, a w niektórych miesiącach tego roku płacono nawet tylko 60–70 halerzy. Przy rosnących kosztach wierceń produkcja ropy stawała się całkowicie nieopłacalna. Tak więc w momencie gdy technika wiertnicza w Galicji osiągnęła swój najwyższy poziom, gdy dzięki niej wiercono nowe, niezwykle wydajne szyby, galicyjskie górnictwo naftowe, a z nim cała prowincja, ponosiło coraz większe straty (Sulimirski 1912: 73–78, 1913: 479–485).

Powstanie Związku Producentów, na czele którego stał czołowy działacz KTN, Wacław Wolski, rozpoczęło powolną, ale systematyczną pracę nad sanacją galicyjskiego górnictwa naftowego. W swych działaniach Związek był wspierany przez władze galicyjskie oraz, na niespotykaną dotychczas skalę, przez władze centralne w Wiedniu. Udzielano producentom zaliczki na oddawaną przez nich ropę. Podjęto prace nad budową dużej liczby rezerwarów. Ogromnym sukcesem KTN było skłonienie rządu do budowy rafinerii w Drohobyczu, zaliczanej do największych i najnowocześniejszych w ówczesnej Europie. Uruchomiona została w 1910 r. (*Państwowa odbenzyniarnia...* 1910: 119).

W 1910 r. z inicjatywy działaczy Krajowego Towarzystwa Naftowego rozpoczęto pertraktacje z amerykańską firmą Standard Oil Company. Rozmowy dotyczyły możliwości sprzedaży ropy galicyjskiej temu potężnemu producentowi wyrobów naftowych. Pertraktacje te zostały jednak szybko zerwane w wyniku bezpośredniej ingerencji rządu austriackiego, obawiającego się opanowania galicyjskiego górnictwa naftowego przez kapitał amerykański (*Pertraktacje z towarzystwem Standard Oil Company* 1909: 145–147; *Układ z towarzystwem Standard Oil Company* 1909: 161–163).

Walka Krajowego Towarzystwa Naftowego o poszerzenie wewnętrznego rynku zbytu

Krajowe Towarzystwo Naftowe słusznie wskazywało na możliwość zastosowania ropy naftowej do opalania lokomotyw na kolejach austriackich. Oznaczałoby to stworzenie pojemnego i stabilnego rynku zbytu dla ropy galicyjskiej. Pertraktacje w tej sprawie pomiędzy przedsiębiorcami naftowymi reprezentowanymi przez Towarzystwo a władzami reprezentowanymi przez austriackie Ministerstwo Kolei i Dyрекcję Kolei Państwowych w Krakowie, Lwowie i Stanisławowie rozpoczęły się już w połowie lat 90. XIX w. W lutym 1895 r. na trasie Rzeszów–Dębica przeprowadzono pierwsze próby z lokomotywami opalonymi olejami ciężkimi. Dalsze próby wykonano w 1897 r., ale rozmowy rozbiły się o cenę opału. W 1902 r. na trasach Lwów–Przemyśl, Przemyśl–Podwołoczyska, Przemyśl–Chyrów, testowano lokomotywy opalane mieszaniną ropy i olei ciężkich. Paliwo to dostarczały rafinerie w Ustrzykach, we Lwowie i na Zniesieniu. Niestety, władze kolei nie wykazywały większego zainteresowania takim rozwiązaniem. Nawet pomiędzy Borysławiem a Drohobyczem, tak ważnymi ośrodkami wydobycia ropy, w 1908 r. nadal kursowało pięć parowozów opalanych węglem sprowadzonym z pruskiego Śląska. W tym samym czasie w sąsiedniej Rumunii kursowało 500 lokomotyw opalanych ropą. W końcu trwające kilka lat naciski na władze ze strony Towarzystwa doprowadziły w 1908 r. do podpisania umowy o dostarczaniu przez galicyjski przemysł naftowy po 30 tys. cystern ropy rocznie z przeznaczeniem do opalania lokomotyw na liniach kolei austriackich (*Opalanie lokomotyw ropą* 1908: 121–122).

Niewątpliwie był to duży sukces Towarzystwa, zwłaszcza wobec powolnego, ale systematycznego rozpowszechniania się oświetlenia gazowego i elektrycznego, co powodowało stopniowe zmniejszanie roli oświetlenia naftowego, a tym samym ograniczało zapotrzebowanie na

ropę, zwłaszcza że na przełomie XIX i XX w. zainteresowanie przemysłu chemicznego i motoryzacyjnego ropą było stosunkowo niewielkie. Dlatego też działacze Towarzystwa cały czas wskazywali na duże korzyści, jakie dawało zastosowanie ropy naftowej do celów opałowych. W 1907 r. jeden z działaczy KTN, Stefan Bartoszewicz, pisał: „A jednak trzeba wreszcie raz uznać ten fakt, że w szerszym stosowaniu ropy do celów opałowych leży w ogóle przyszłość przemysłu naftowego” (Franaszek 1991: 27). W 1906 r. w wyniku rozmów prowadzonych przez Zarząd KTN magistrat Lwowa podjął decyzję o opalaniu ropą łaźni miejskiej. Dzięki propagowaniu tej idei opalanie ropą zastosowano w salinach w Stebniku i Drohobyczu, elektrowni we Lwowie i cukrowni w Przeworsku. Do podobnych działań zachęcano właścicieli gorzelni. KTN wspierało wysiłki konstruktorów pracujących nad udoskonalaniem pieców do opalania ropą mieszkań. Do celów opałowych używano jednak tylko niewielkiej części ropy galicyjskiej. W latach 1906/1907 było to zaledwie 4 tys. cystern, każda po ok. 12 ton, a więc niewiele więcej niż 4% galicyjskiego wydobycia.

Te wszystkie wysiłki podejmowane przez Krajowe Towarzystwo Naftowe przyczyniły się do ustabilizowania rynku naftowego i stopniowego wzrostu cen ropy, chociaż pozytywne efekty tych działań dały się zauważyć dopiero tuż przed wybuchem I wojny światowej, gdy w 1912 r. ropa galicyjska osiągnęła cenę 5 koron za 100 kg (*O zastosowaniu ropy do celów opałowych* 1905: 356–359; *Krajowy Związek producentów ropy* 1908: 234–236).

Rola Krajowego Towarzystwa Naftowego w tworzeniu podstaw prawnych przemysłu naftowego w Galicji

Poważną trudnością hamującą w początkowym okresie rozwój galicyjskiego przemysłu naftowego był brak stosownych regulacji prawnych umożliwiających swobodną działalność przedsiębiorcom naftowym. Dlatego to właśnie oni, reprezentowani przez KTN, w największym stopniu oczekiwali tak od władz wiedeńskich, jak i galicyjskich wprowadzenia nowoczesnych rozwiązań ustawowych w tej materii. Znaczącą rolę w przygotowaniu stosowanych aktów prawnych odegrali członkowie KTN. Najważniejszym problemem było określenie prawa własności do pokładów ropy naftowej. Chodziło więc o to, czy ropa, tak jak inne kopaliny, miała być traktowana jako minerał zastrzeżony (regale) czy też prawo jej eksploatacji miało być związane z własnością gruntu. Zagadnienie to było przedmiotem przetargów i sprzecznych decyzji

różnych instancji władzy. Kwestia była niezwykle skomplikowana i ciągnęła się przez wiele lat, tym bardziej że już przed powstaniem górnictwa naftowego władze wprowadziły rozwiązania, które nie sprzyjały dynamicznemu rozwojowi tej nowej gałęzi gospodarki.

Już na przełomie lat 30. i 40. XIX w. Powszechna Komisja Nadworna w Wiedniu potwierdziła zastrzeżony charakter ropy naftowej i wosku ziemnego. Jednocześnie w 1841 r. zezwolono właścicielowi gruntu na korzystanie z pokładów ropy występujących na jego terenie, o ile nie występowały one w obecności pokładów węgla, wosku ziemnego i asfaltu eksploatowanych metodami górniczymi. Państwowa ustawa górnicza z 1854 r. uznała ropę naftową za regale. Takie rozwiązania hamowały swobodny rozwój górnictwa naftowego. W wyniku nacisku przedsiębiorców dopiero w styczniu 1862 r. cesarz wydał rozporządzenie wyłączające ropę spod regale, ale pod warunkiem eksploatowania wyłącznie w celu produkcji nafty oświetleniowej. Kolejne lata charakteryzowały się ciągłymi zmaganiem przedsiębiorców galicyjskich, żądających jednoznacznego wyłączenia ropy z grupy minerałów zastrzeżonych. Efekt ich działań znalazł odzwierciedlenie w uchwalonym przez sejm galicyjski projekcie ustawy naftowej z 1878 r. Chociaż ten projekt nie uzyskał sankcji cesarskiej, to jednak przyczynił się do rezygnacji władz wiedeńskich z prób podporządkowania ropy regale górnictwu. Tę sytuację wykorzystali działacze Krajowego Towarzystwa Naftowego, prowadząc aktywne działania lobbujące w Reichsracie, czyli w ogólnoaustriackim parlamencie. W rezultacie uchwalona w 1884 r. ustawa państwowa wyłączyła ropę i wosk ziemny w Galicji i Lodomerii z grupy minerałów zastrzeżonych. Oparta na jej regulacjach galicyjska ustawa naftowa z grudnia tego roku wiązała prawo eksploatacji ropy i wosku ziemnego z własnością gruntu (*Olej i wosk ziemny wobec rządowego projektu prawa górniczego* 1884: 2–5; Olszewski 1884: 103–109).

Dzięki zaangażowaniu się członków KTN w przygotowanie rozwiązań prawnych w przemyśle naftowym właściciel ziemi mógł decydować o rozpoczęciu prac wiertniczych i to on zawierał bezpośrednio umowę z przedsiębiorcą, odstępując mu prawo prowadzenia wierceń i eksploatacji ropy. Zwyczajowo obok opłat związanych z dzierżawą gruntu ustaliła się zasada wynagradzania właściciela gruntu pewną ilością ropy wydobytej na jego terenie. Ta opłata, zwana „procentami brutto”, niejednokrotnie miała dużą wartość, np. w 1913 r. w rejonie Borysław–Tustanowice osiągała nawet 20% wydobytej ropy (Olszewski 1884: 103–109; *Ustawodawstwo naftowe wobec powszechnej ustawy górniczej* 1904: 226–230). Zwracano uwagę na niekorzystne skutki takiego rozwiązania, gdyż przyznanie wyłącznie właścicielowi gruntu praw do po-

kładów ropy przy jednocześnie utrzymującym się systemie zapłaty w formie „procentów brutto” zmniejszało opłacalność eksploatacji ropy. Rozwiązywaniu nowych, rodzących się problemów służyły szczegółowe przepisy górniczo-policyjne, wydawane dla kopalń ropy naftowej (z lat 1898, 1904, 1911). Na początku XX w. działacze KTN zaangażowali się w prace nad nowelizacją ustawy naftowej, którą przeprowadzono w 1907 r., a w marcu 1908 r. moc prawną uzyskała nowa krajowa ustawa naftowa, obowiązująca jeszcze w okresie międzywojennym (Caro 1901: 75–76, 86–89; *Petycja Krajowego Towarzystwa Naftowego w sprawie zmiany ustawy naftowej* 1904: 312–314).

Walka Krajowego Towarzystwa Naftowego o obniżenie podatku od produkcji ropy i kosztów transportu produktów naftowych

Przez wiele lat czynnikami w istotnym stopniu hamującymi rozwój górnictwa naftowego były fiskalizm władz austriackich i wysokie koszty transportu ropy. W lutym 1882 r. Krajowe Towarzystwo Naftowe wysłało do Wiednia delegację, w której składzie znaleźli się Mikołaj Fedorowicz, Władysław Fibich, August Gorayski, A. Goldhammer, Walerian Stawiarski i Franciszek Wolfarth. Delegacja domagała się od władz wprowadzenia ulg w podatku dochodowym i zarobkowym. Niestety, władze nie przyjęły proponowanych rozwiązań. W październiku tego roku w wyniku działań prezesa KTN, Augusta Gorayskiego, Sejm galicyjski uchwalił rezolucję żądającą od Wiednia zastąpienia podatku zarobkowego tzw. opłatą za przestrzeń (Massengebühr) i zawieszenia podatku dochodowego na 10 lat. Na taką wyjątkową ulgę podatkową dla przemysłu naftowego nie wyraziło jednak zgody austriackie Ministerstwo Skarbu. Pozytywnego rezultatu nie przyniosła również petycja opracowana przez KTN, a przedstawiona w Sejmie galicyjskim w październiku 1883 r. przez przedstawiciela Komisji Górniczej, w której nadal oczekiwano od rządu ulg podatkowych (*Wiadomości bieżące* 1882: 25, 61, 257). Na stosunkowo niewielkie ulgi w obliczaniu podatku dochodowego od kopalń ropy rząd zdecydował się dopiero w 1885 r. W tym samym czasie coraz większym problemem stawał się wszakże podatek konsumpcyjny od nafty, który osiągnął 50–60% wartości produktu (Skrzyński 1885: 17–18; *Wiadomości bieżące* 1885: 18–19, 28, 35).

Gdy w 1891 r. rafineria w Trieście została zwolniona od podatku dochodowego i zarobkowego, KTN natychmiast zażądało od władz gali-

cyjskich podjęcia działań dających takie same prawo rafineriom galicyjskim. Na początku 1893 r. sejm galicyjski ponownie skierował do rządu austriackiemu petycję z żądaniem zwolnienia galicyjskich rafinerii i kopalń ropy do podatku dochodowego i zarobkowego. Mimo początkowej niechęci w trzy lata później Rada Państwa w Wiedniu przyjęła ustawę, zgodnie z którą wysokość podatku miała być wyznaczana komisyjnie, a nie odgórnie przez urzędników. Ponadto przedsiębiorstwa naftowe uzyskały prawo odliczania od podatku dochodowego kosztów produkcji (podatki, koszty utrzymania kopalń i rafinerii, a także poniesione straty). KTN czynnie uczestniczyło w powoływaniu komisji, które miały zająć się szacowaniem wysokości podatku. Osobą odpowiedzialną z ramienia KTN był A. Trzeciecki. Dzięki temu ograniczono nadużycia władz skarbowych (*Sprawy Towarzystw naftowych* 1897: 140, 154, 217).

Na początku lat 90. XIX w. KTN podjęło także walkę o zniesienie podatku konsumpcyjnego od benzyny wykorzystywanej w silnikach spalinyowych. Wysoki podatek konsumpcyjny w znacznym stopniu hamował popyt na benzynę. Działacze KTN zdawali sobie sprawę, że wzrost zapotrzebowania na benzynę spowoduje wzrost popytu na ropę naftową, dlatego pod koniec 1894 r. do Wiednia udała się delegacja KTN, w skład której weszli: Adam Skrzyński, Stanisław Szczepanowski, a prócz nich Robert Biedermann i W. Huber, reprezentujący przemysł rafineryjny. W Ministerstwie Skarbu i Ministerstwie Handlu złożyli petycje, w których domagali się całkowitego zniesienia podatku od konsumpcji benzyny. Pomimo początkowych oporów ostatecznie w marcu 1896 r. Reichsrat przyjął ustawę znoszącą ten podatek w całej monarchii (*Związek austriackich rafinerii nafty* 1896: 57). Nie powiodły się natomiast starania o likwidację podatku konsumpcyjnego od nafty, który wciąż wynosił 6,50 złr. za 100 kg surowca. W czerwcu 1908 r. do Koła Polskiego w wiedeńskim parlamencie udała się delegacja KTN, prezentując swoje oczekiwania w tej sprawie. Niestety, rząd ponownie odrzucił te żądania, podobnie jak postulaty w sprawie zmniejszenia podatku zarobkowego i dochodowego. Podatek zarobkowy należało płacić już od momentu rozpoczęcia działalności gospodarczej, a więc w przypadku górnictwa naftowego od chwili rozpoczęcia prac wiertniczych. Był to dopiero początek poszukiwań, które mogły trwać kilka lat i zakończyć się zarówno sukcesem, jak i porażką, pomimo poniesionych kosztów. Dlatego też członkowie KTN postulowali, aby podatek ten płacono dopiero od momentu rozpoczęcia eksploatacji ropy i pobierano go tylko tak długo, jak długo ropa była wydobywana w odwierconym szybie. Wobec niechętnego stosunku władz wiedeńskich do inicjatyw KTN jego działacze utworzyli w 1901 r. „Biuro dla badania wymiarów podatku zarobkowego i osobisto-dochodowego”.

Udzielalo ono porad prawnych w sprawach podatkowych i bronilo przedsiebiorcow naftowych przed nieslusznie pobieranymi oplacami i taksami (*Petycja Krajowego Towarzystwa Naftowego do Sejmu w sprawach podatkowych 1907: 74–75, 92–94*).

Dzialacze KTN zwracali takze uwage na zbyt wysokie koszty transportu produktow naftowych koleja z ośrodkow wydobywania w Galicji do Wiednia. Ich zabiegi doprowadzily do obnizenia w 1881 r. stawki do kwoty 1,88 zł za 100 kg transportowanej ropy, nafty lub innych olejow ropopochodnych. Zabieg ten mial rownowazyc koszty transportu ropy galicyjskiej z kosztami transportu ropy amerykanskiej ze Szczecina do Wiednia. Niestety, nie przyniosl spodziewanych rezultatow, gdyz w tym samym czasie koleje niemieckie jeszcze bardziej obnizily swoje taryfy na transport ropy amerykanskiej. W grudniu 1882 r. KTN wystosowalo list w tej sprawie do Ministerstwa Handlu, Izb Przemyslowo-Handlowych oraz dyrekcji kolei, uzyskujac istotne obnizenie taryf za przewozy ropy i jej produktow. Podobne dzialania przeprowadzano w kolejnych latach (*Ochrona galicyjskiego przemyslu naftowego 1883: 49*).

Na przełomie XIX i XX w. KTN podjelo dzialania, ktorzym celem bylo zmuszenie rzadu austriackiego do podjecia rokowan z kolejami niemieckimi w sprawie obnizenia oplac za przewoz tranzytowy ropy galicyjskiej do Francji, Belgii i Holandii. Wysluki te zakonczyly sie sukcesem w 1906 r. Wtedy takze wladze francuskie zgodzily sie na obnizenie oplac za transport ropy galicyjskiej na kolejach francuskich az o 50%. Rok wzescniej KTN zabiegalo o obnizenie taryf kolejowych na transport ropy galicyjskiej do Rosji. Wiazalo sie to z walkami, do jakich doszlo w Baku pomiedzy ludnoscia ormianska i tatarska. W trakcie zamieszek spalono ogromna liczbe szybów naftowych, co spowodowalo gwałtowne zalamanie produkcji ropy i wywolalo powazne problemy w rosyjskim przemysle i zegludze. Pod naciskiem wlasnych przedsiebiorcow wladze rosyjskie nie zgodzily sie jednak na ulatwienia w transporcie surowca z Galicji (*Bezposrednie taryfy kolejowe... 1907: 190; S.B. 1905: 310–313*).

KTN zabiegalo takze o wprowadzenie swoich przedstawicieli do komisji, ktorej celem bylo opracowanie planu regulacji glownych rzek Galicji (Wisly, Dniestru, Wisloka, Sanu i Stryja) i polaczenia ich systemem kanalow. Wiazalo sie to z zamiarem wykorzystania szlakow wodnych do transportu ropy. Tym razem dzialaczom KTN nie udalo sie wprowadzenie swoich przedstawicieli. W koncu plany regulacji rzek i tak nie zostaly zrealizowane, a w rezultacie transport rzeczny nie odgrywal wiekszej roli w przewozie galicyjskich produktow naftowych (*Projekt budowy dróg wodnych... 1905: 99–101; Kanał wodny Dunaj–Odra–Wisla... 1908: 67–68*).

Zakończenie

Uzyskanie przez Galicję autonomii spowodowało oddanie w gestię władz autonomicznych spraw gospodarczych zwanych ogólnie „kulturą kraju”. Ta nowa sytuacja polityczna korzystnie oddziaływała na gospodarkę tej dotychczas zacofanej prowincji monarchii austriackiej. Wiodące ożywienie gospodarcze nastąpiło w Galicji dopiero pod koniec XIX stulecia i w pierwszych latach XX w. Słabość rolnictwa w zasadniczym stopniu hamowała gospodarkę galicyjską.

Na początku XIX w. w Galicji nie było przemysłu fabrycznego, a w miastach dominowały zakłady rzemieślnicze, wytwarzające na lokalny rynek artykuły codziennego użytku oraz proste narzędzia. Stopień mechanizacji produkcji był bardzo niski, a większość prac wykonywano ręcznie. Było to rezultatem przeludnienia wsi, które – przy znacznym rozdrobieniu gospodarstw chłopskich – powodowało dużą podaż taniej siły roboczej, zwłaszcza w miesiącach zimowych. Przemysł domowy zatrudniał przeważającą jej część, a tym samym nie było motywacji do ponoszenia istotnych nakładów na zakup maszyn. Jedynie w większych miastach istniało kilka zakładów produkujących na ponadregionalne rynki zbytu. Tam też pojawiły się pierwsze maszyny poruszane siłą zwierząt lub napędem wodnym.

Zmiana austriackiego prawa gospodarczego, a zwłaszcza uchwalenie ustawy przemysłowej, zdecydowanie poprawiła warunki rozwoju ekonomicznego. Nadal ogromne znaczenie miało górnictwo soli. Obok starych kopalń w Wieliczce i Bochni na znaczeniu zyskiwały saliny w Galicji wschodniej. Wyjątkową rolę w gospodarce Galicji i całej monarchii odegrało górnictwo ropy naftowej. To właśnie z Galicji pochodziło blisko 100% ropy wydobywanej w monarchii. Produkcja ropy naftowej w Galicji na przełomie XIX i XX w. odznaczała się niezwykle dynamiką, zdecydowanie odbiegającą od innych gałęzi produkcji. Statystyka wydobywania ropy wykazuje w Galicji blisko pięćdziesięciokrotny wzrost produkcji w okresie od połowy lat 80. XIX w. (np. blisko 40 tys. ton w 1885 r.) do roku 1909, tj. szczytowego roku produkcji, kiedy to wydobyto powyżej 2 mln ton. Tym samym Galicja do I wojny światowej stała się najpoważniejszym, światowym producentem ropy po Stanach Zjednoczonych, Rosji i Rumunii, a w roku 1909 była nawet trzecim co do wielkości światowym producentem ropy, z udziałem wynoszącym 5,2%. Tak gwałtowny wzrost produkcji związany był z zakładaniem coraz to większej liczby kopalń, w których pracowało coraz więcej ludzi. Liczba zatrudnionych wzrosła z poziomu 2917 osób w roku 1886 do 7268 w roku 1913, aby następnie gwałtownie zmniejszyć się w pierwszym roku I wojny światowej (Fraszsek 1990b: 37–46).

Niezwykle ważną rolę w promowaniu nowoczesnych rozwiązań zarówno w rolnictwie, jak i w przemyśle odgrywały w Galicji towarzystwa gospodarcze. Jednym z nich było Krajowe Towarzystwo Naftowe założone w 1879 r. z inicjatywy Ignacego Łukasiewicza, pioniera światowego przemysłu naftowego. Działo ono aż do 1939 r. Siedzibą Towarzystwa były Gorlice, a następnie Lwów. Jego pierwszym prezesem został Ignacy Łukasiewicz, a od 1881 r. aż do 1915 r. na czele Towarzystwa stał August Gorayski. KTN stało się organizacją reprezentującą interesy galicyjskiego górnictwa naftowego zarówno wobec władz centralnych, jak i krajowych. Przedstawiciele KTN wchodzili do krajowych i państwowych instytucji gospodarczych (np. Izby Handlowej we Lwowie, Rady Rolno-Przemysłowej, Państwowej Rady Kolei), uzyskując wpływ na decyzje tych organów, zwłaszcza w sprawach odnoszących się do przemysłu naftowego. KTN było rzecznikiem, inicjatorem i organizatorem różnorodnych akcji, których celem było przeobrażenie górnictwa naftowego w nowoczesną gałąź produkcji, działającą jak dźwignia ekonomicznego rozwoju Galicji.

Literatura

Akademia Górnicza w Krakowie, 1914, „Nafta”.

Bar J., Franaszek P., 1981, *Informator statystyczny do dziejów przemysłu w Galicji. Górnictwo i hutnictwo*, Kraków.

Bartoszewicz S. 1906, *Nowa organizacja naszego przemysłu*, „Nafta”, R. 1906.

Bartoszewicz S., 1908, *Pogląd na dzieje przemysłu naftowego i środki jego sanacji*, „Nafta”, R. 1908.

Bartoszewicz S., 1929, *Przemysł naftowy i działalność Krajowego Towarzystwa Naftowego w latach 1902–1914*, „Przemysł Naftowy”, R. 1929.

Bezpośrednie taryfy kolejowe dla transportu ropy do Francji, „Nafta”, R. 1907.

Biechoński W., 1929, *Pierwsze lata działalności Krajowego Towarzystwa Naftowego*, „Przemysł Naftowy”, R. 1929.

Brzozowski S., 1974, *Ignacy Łukasiewicz*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa.

Caro L., 1901, *Projekt reformy ustawodawstwa naftowego*, „Nafta”, R. 1901.

Der erdborher bei der Petroleumgewinnung. Vortrag von Ingenieur A. Fauck am internationalen Petroleum - Congress in Paris 1900, „Naphta”, J. 1900.

Der erste internationale Petroleum Congress in Paris, „Naphta”, J. 1900.

Franaszek P., 1990a, *Science and Technology in Development of the Galician Oil Industry*, „Studies in Social and Economic History”, vol. 21, Leuven.

Franaszek P., 1990b, *Zatrudnienie w przemyśle naftowym Galicji (do roku 1914)*, „Studia Historyczne”, R. XXXIII.

Franaszek P., 1991, *Myśl techniczna w galicyjskim wiertnictwie naftowym w latach 1860–1918*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.

Franaszek P., 1995, *Produkcja roślinna w Galicji doby autonomicznej*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.

Gorayski A., 1903, *Przemysł naftowy*, „Przegląd Polski”, R. 1903.

- Jahoda K., 1976, *Wkład Czytelni Polskich Akademików Górniczych w Leoben do rozwoju polskiego przemysłu naftowego*, „Nafta”, R. 1976.
- Kanał wodny Dunaj–Odra–Wisła, a przemysł naftowy w Galicji, „Nafta”, R. 1908.
- Krajowy Związek producentów ropy, „Nafta”, R. 1908.
- Kulczykowski M., 1999, *Modernizacja społeczeństwa galicyjskiego w warunkach autonomii politycznej* [w:] *Samomodernizacja społeczeństw w XIX wieku. Irlandczycy, Czesi, Polacy*, red. L. Trzeciakowski, K. Makowski, Instytut Historii UAM, Poznań.
- Nadzwyczajne walne zgromadzenie Krajowego Towarzystwa Naftowego, „Nafta”, R. 1899.
- Noskiewicz R., 1929, *Krajowe Towarzystwo Naftowe w dobie wojny światowej i odbudowy państwowości*, „Przemysł Naftowy”, R. 1929.
- Ochrona galicyjskiego przemysłu naftowego, „Górnik”, R. 1883.
- Olej i wosk ziemny wobec rządowego projektu prawa górniczego, „Górnik”, R. 1884.
- Olszewski S., 1884, *Uwagi do rządowego projektu prawa górniczego*, „Górnik”, R. 1884.
- Olszewski S., 1929a, *Ważne momenty w działalności Krajowego Towarzystwa Naftowego w czasie od 15 sierpnia 1881 r. do maja 1900 r.*, „Przemysł Naftowy”, R. 1929.
- Olszewski S., 1929b, *Z dawnych lat przemysłu naftowego*, „Przemysł Naftowy”, R. 1929.
- O nowoczesnym zarządzaniu majątkiem. Rady dla potomnych Karola Belina Brzozowskiego. Źródła do dziejów gospodarstwa ziemiańskiego na Kresach w XIX wieku*, 2005, red. P. Franaszek, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kraków.
- Opalanie lokomotyw ropą, „Nafta”, R. 1908.
- O wyższe studia górnicze w kraju, „Nafta”, R. 1912.
- O zastosowaniu ropy do celów opałowych, streszczenie wykładu prof. Zalozieckiego na wiecu naftowym w Drohobyczu, „Nafta”, R. 1905.
- Państwowa odbenzyniarnia w Drohobyczu, „Nafta”, R. 1910.
- Pertraktacje z towarzystwem Standard Oil Company, „Nafta”, R. 1909.
- Petycja Krajowego Towarzystwa Naftowego w sprawie zmiany ustawy naftowej, „Nafta”, R. 1904.
- Petycja Krajowego Towarzystwa Naftowego do Sejmu w sprawach podatkowych, „Nafta”, R. 1907.
- Projekt budowy dróg wodnych ze stanowiska galicyjskiego przemysłu naftowego. Memorial do rządu od galicyjskiego Towarzystwa Naftowego, „Nafta”, R. 1905.
- Protokół posiedzenia Wydziału Krajowego Towarzystwa Naftowego z dnia 9 grudnia 1903 r., „Nafta”, R. 1904.
- Protokół nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia Krajowego Towarzystwa Naftowego odbytego w Boryslawiu w dn. 28 listopada 1904, „Nafta”, R. 1904.
- Roeske W., *Ignacy Łukasiewicz 1822–1882*, Warszawa 1974.
- S.B., *Delegacja naszych przemysłowców naftowych w Rosji*, „Nafta”, R. 1905.
- Skrzyński A., *O potrzebie zniesienia podatku konsumpcyjnego od nafty*, „Górnik”, R. 1885.
- Sprawozdanie z działalności Krajowego Towarzystwa Naftowego za rok 1908, „Nafta”, R. 1909.
- Sprawozdanie z działalności Krajowego Towarzystwa Naftowego za rok 1912, „Nafta”, R. 1913.
- Sprawy Towarzystw naftowych, „Nafta”, R. 1897.
- Sulimirski W., 1912, *O rozwoju kopalnictwa naftowego w Galicji*, „Ropa”, R. 1912, t. IV.
- Sulimirski W., 1913, *O rozwoju kopalnictwa naftowego w Galicji*, „Ropa”, R. 1913, t. V.

Udział Polaków w II międzynarodowym kongresie naftowym w czerwcu 1905 r., „Nafta”, R. 1905.

Układ z towarzystwem Standard Oil Company, „Nafta”, R. 1909.

Ustawodawstwo naftowe wobec powszechnej ustawy górniczej, „Nafta”, R. 1904.

Wiadomości bieżące, „Górnik”, R. 1882.

Wiadomości bieżące, „Górnik”, R. 1885.

W sprawie wyższych studiów górniczych w kraju, „Nafta”, R. 1912.

Wystawa Paryska w roku 1900, „Nafta”, R. 1898.

Z historii Krajowego Towarzystwa Naftowego, „Nafta”, R. 1904.

Związek austriackich rafinerii ropy. Sprawozdanie z V zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Związku odbytego w dniu 12 sierpnia 1896 roku, „Nafta”, R. 1896.

The Activities of the National Oil Society in the Development of the Galician Oil Industry at the turn of the 20th Century

Abstract

In the mid-nineteenth century in view of the general backwardness of economic and social structures in Galicia, Austria's largest province, the petroleum industry played an extremely important role in stimulating economic recovery and favored positive civilization changes. As a new branch of the economy, the oil industry caused many problems, but at the same time created a fantastic opportunity for Galicia's economic development. No other sector of the Galician economy has given such opportunities to exit the provincial environment and create such extensive contacts between entrepreneurs and professionals in Galicia, as well as on the international stage. Thanks to this, scientific and technical thoughts were exchanged through professional oil press, national and international conventions and congresses, and organized exhibitions. Institutions gathering oil entrepreneurs and representatives of Galician oilers were also quickly established. Institutions gathering oil entrepreneurs and representatives of Galician oilers were also quickly established. In a short time, the National Oil Society (KTN) gained the greatest importance among these organizations. Founded in 1879, the National Oil Society played a significant role in paving the way for the development of the Galician oil industry. The vast majority of Galician entrepreneurs and constructors associated with the oil industry belonged to the Society. The society initiated and coordinated many activities aimed at promoting oil mining both in Galicia and throughout the Habsburg Monarchy. Due to various connections, KTN activists, providing care and defending the interests of the Galician oil industry, significantly influenced the content of decisions issued by both the Galician authorities and the Viennese government.

Key words: economic societies, economic legislation, technical progress, modernization, customs, transport